

آنها که جا ماندند

(سیری در قیام توابین)

سید علی محمدی متکازینی

مطالعه

www.lmketab.ir

عنوان کتاب: آنها که جاماندند (سیری در قیام توابین)

نویسنده: سیدعلی محمدی متکازینی

صفحه آرا: مرضیه بهنامی فر

ناشر: موسسه انتشارات کتاب نشر

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۲۰۰۰ جلد

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۳۸-۲

آدرس: تهران، زرتشت غربی، کوچه کامبیز، نیش طباطبایی رفیعی،

پلاک ۱۸، موسسه انتشارات کتاب نشر، تلفن: ۸۸۹۷۸۴۱۴-۱۷

سرشناسه: محمدی متکازینی، سیدعلی، ۱۳۴۸ -

عنوان و نام پدیدآور: آنها که جا ماندند: (قیام توابین) / سیدعلی محمدی متکازینی.

مشخصات نشر: تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۳۸-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ ق.

موضوع: قیام توابین، ۶۵ ق.

موضوع: واقعه کربلا، ۶۱ ق - تأثیر

شناسه افزوده: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۲۸۳۲۸ / ۵ BP۴۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۳۴

شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۸۱۳۲۶

مقدمه

رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار با دبیر کل و مدیران ارشد نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در اسفندماه ۱۳۸۹ فرمودند:

«نهاد کتابخانه‌های عمومی با کمک سایر دستگاه‌های فرهنگی و اجتماعی کشور، برنامه‌هایی را طراحی نمایند که همه‌ی ایرانیان اهل مطالعه شوند.» طرح «ایستگاه مطالعه» یکی از برنامه‌های نهاد برای عمومی نمودن و ارتقای سرانه‌ی مطالعه مفید در راستای تحقق رهنمودهای مقام معظم رهبری است. «ایستگاه مطالعه» به معنای آوردن کتابخانه به فضای ترددی مردم بوده و قفسه کتابی با پانزده عنوان کتاب مفید شامل پنج عنوان کتاب کودک و نوجوان و ده عنوان کتاب مخصوص بزرگسالان است.

کتاب‌های کودک و نوجوان عبارت است از یک عنوان مخصوص کودکان پیش دبستانی، یک عنوان ویژه‌ی کودکان سال‌های آغاز دبستان و یک عنوان برای کودکان سال‌های پایانی دبستان می‌شود. یک عنوان از این کتاب‌ها نیز مخصوص نوجوانان مقطع راهنمایی و عنوان دیگر خاص نوجوانان مقطع دبیرستان لحاظ شده و کتاب‌های بزرگسالان با موضوعاتی نظیر دین، داستان، شعر، خاطره و طنز، خانواده، تاریخ، اندیشه علوم و فنون، ادبیات و دانستنی‌های عمومی و دو عنوان برای بزرگسالان با تحصیلات کمتر از مقطع راهنمایی در نظر گرفته شده است.

هر فرد می‌تواند با مراجعه به این ایستگاه، کتاب مورد علاقه خود را انتخاب و در محل ایستگاه و یا هر محل دیگری مطالعه کرده و حداکثر پس از پانزده روز به همین ایستگاه یا هریک از ایستگاه‌های مطالعه در سراسر کشور و یا به یکی از کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی باز گرداند.

در قسمت پایین هر ایستگاه مطالعه، محلی برای بازگرداندن کتاب‌های مطالعه شده تعبیه شده است؛ که در این محل می‌توانید پیشنهادهای خود را برای اجرای بهتر این طرح ارائه نمایید. انتظار مجریان طرح از مردم فهیم و فرهنگ‌مدار ایران اسلامی، دقت در حفظ و نگهداری و تحویل به موقع کتاب است. چنانچه علاقه‌مند به نگهداری کتاب‌ها برای خود باشید می‌توانید بابت هر جلد کتاب مبلغ دو هزار تومان به حساب ۱۲۳ به نام موسسه انتشارات کتاب نشر نزد بانک تجارت و ملی در کلیه شعب کشور و یا به شماره کارت ملی ۶۵۸۸ ۹۹۵۱ ۹۹۱۱ ۶۰۳۷ و کارت تجارت ۳۴۹۲ ۹۱۶۶ ۵۳۹۹ ۶۲۷۳ به نام موسسه انتشارات کتاب نشر واریز کنید.

خیرین عزیز می‌توانند با تامین هزینه یک یا چند ایستگاه مطالعه در طول یک سال و یا تامین منابع آن در راستای تقویت و گسترش طرح، مساعدت لازم را مبذول نمایند. شماره تلفن ۸۸۸۰۴۱۹۱ داخلی ۱۱۱ و ۱۱۳ و آدرس اینترنتی mosharekatha@iranpl.ir و آدرس: تهران، خیابان فلسطین، پایین تر از بلوار کشاورز، کوچه شهید ذاکری، پلاک ۹ واحد مشارکتهای نهاد، در خدمت پاسخگویی به سوالات این عزیزان خواهد بود.

از آنجا که بعضی از کتاب‌های این طرح در مسابقات فرهنگی کتابخوانی در سطح ملی ارائه می‌شود، می‌توانید از طریق سایت‌های www.iranpl.ir و www.booki.ir اطلاعات تکمیلی را دریافت کنید.

منصور واعظی

دبیر کل نهاد کتابخانه‌های عمومی

فهرست مطالب

۹	دیباچه
۱۰	پیش‌گفتار
۱۳	فصل اول: مردم‌شناسی کوفه
۱۳	۱. ترکیب نژادی ساکنان
۱۴	۲. ترکیب عقیدتی کوفیان
۱۴	الف) شیعیان امام علی
۱۵	ب) هواداران بنی‌امیه
۱۵	ج) خوارج
۱۶	د) افراد بی‌توجه
۱۶	۳. کوفه در دوران خلفا و امامان
۱۶	الف) خلیفه دوم
۱۷	ب) خلیفه سوم
۱۷	ج) حضرت علی
۲۰	د) بیعت کوفیان با امام حسن مجتبی
۲۲	یک - خواص کوفه پس از صلح امام حسن
۲۳	اول - مُسیب بن نجبه و سلیمان بن صرد
۲۴	دوم - بُشر همدانی
۲۴	سوم - حجر بن عدی
۲۴	دو - امام و ترک کوفه
۲۵	سه - کوفه بعد از امام
۲۵	هـ) دعوت امام حسین به کوفه
۲۶	یک - مسلم در کوفه
۲۶	دو - حرکت امام به سمت کوفه
۲۶	سه - کوفیان رو در روی امام

فصل دوم: علت کناره‌گیری خواص از نهضت امام حسین

۱. دعوت‌کنندگان ۲۹
 - الف) منافقان ۲۹
 - ب) ره‌یافتگان ۳۰
 - ج) بازماندگان ۳۱
۲. عوامل کناره‌گیری توابین ۳۲
 - الف) زندانی بودن تعدادی از خواص ۳۲
 - ب) قطع اطلاع‌رسانی ۳۲
 - ج) سه‌پستی و بی‌توجهی برخی شیعیان ۳۳
 - د) فشار ابن زیاد ۳۳
 - ه) کنترل شدید راه‌ها ۳۴

فصل سوم: عوامل شکل‌گیری قیام توابین

۱. پشیمانی و جبران گذشته ۳۵
۲. روشن‌گری اهل‌بیت و بیداری توابین ۳۶
 - الف) کوفه ۳۷
 - ب) شام ۳۹
 - یک - آثار کوتاه مدت ۴۱
 - دو - آثار دراز مدت ۴۱
۳. نقش رهبری ۴۱
۴. انتقام‌جویی ۴۳

فصل چهارم: شخصیت‌شناسی رهبران توابین

۱. سلیمان بن صُرد ۴۵
 - الف) پیشینه سلیمان بن صرد ۴۵
 - ب) دلایل صحابی بودن سلیمان ۴۶
 - ج) سلیمان بن صرد و عثمان ۴۶
 - د) سلیمان بن صرد در کنار علی ۴۶
 - ه) حضور سلیمان بن صرد در جنگ جمل ۴۷
 - و) دلایل تخلف سلیمان از نبرد جمل ۴۷
 - ز) حضور سلیمان بن صرد در جنگ صفین ۴۹
- ج) سلیمان بن صرد و امام حسن ۵۰

- ۵۲ نقد سخن ابن قتیه
- ۵۴ ط) سلیمان بن سرد و امام حسین
- ۵۵ ی) شهادت سلیمان بن سرد
- ۵۵ ۲. مسیب بن نجبه
- ۵۵ الف) آیا مسیب بن نجبه از صحابه پیامبر بود؟
- ۵۶ ب) تابعی بودن مسیب
- ۵۶ ج) مسیب بن نجبه در دوران ابوبکر
- ۵۶ د) مسیب بن نجبه در دوران عمر
- ۵۷ هـ) مسیب بن نجبه در دوران عثمان
- ۵۷ و) مسیب بن نجبه در دوران علی
- ۵۷ ز) مسیب بن نجبه و امام حسن
- ۵۸ ح) شهادت مسیب بن نجبه
- ۵۸ ۳. عبدالله بن سعد بن نفل
- ۵۹ الف) پیشینه عبدالله بن سعد
- ۵۹ ب) عبدالله بن سعد در دوران خلافت علی
- ۵۹ ج) فرجام عبدالله بن سعد
- ۶۰ ۴. عبدالله بن وال تیمی
- ۶۰ الف) پیشینه عبدالله بن وال
- ۶۰ ب) عبدالله بن وال در دوران علی
- ۶۰ ج) عبدالله بن وال در زمان امام حسین
- ۶۱ د) شهادت عبدالله بن وال
- ۶۱ ۵. رفاعه بن شداد بجلی
- ۶۱ الف) پیشینه رفاعه
- ۶۲ ب) رفاعه در دوران امامت علی
- ۶۲ ج) رفاعه در دوران امام حسن
- ۶۳ د) رفاعه در دوران امام حسین
- ۶۳ هـ) فرجام رفاعه بن شداد
- ۶۵ فصل پنجم: نهضت توابین
- ۶۵ ۱. آغاز نهضت توابین
- ۶۶ ۲. نخيله مکان تجمع توابین

۶۹	۳. مراحل مبارزه
۶۹	الف) مبارزه تبلیغی
۷۰	ب) نبرد خونین توابین
۷۰	یک - حاکم کوفه و نبرد توابین
۷۲	دو - موعد مقرر
۷۲	سه - دعوت به سازش
۷۴	چهار - تجدید عهد توابین بر سر تربت امام حسین
۷۵	پنج - آخرین نامه حاکم انتصابی ابن زبیر به سلیمان بن صرد
۷۵	شش - توابین در مسیر شهادت
۷۷	هفت - پیکار در عین الورد
۷۹	هشت - پایان جنگ و بازگشت توابین به کوفه
۸۰	نتیجه

فصل ششم: تجزیه و تحلیل نهضت توابین

۸۳	۱. دلایل شکست قیام توابین
۸۳	الف) اعتماد کردن بر مردم کوفه
۸۴	ب) نداشتن هدف‌های سیاسی - اجتماعی مشخص
۸۴	ج) بی‌توجهی به تصرف و استقرار امنیت در کوفه
۸۵	د) هم‌زمان شدن دو قیام موازی و تلاش رهبران برای جذب نیرو
۸۵	ه) نداشتن نیرو و تجهیزات کافی
۸۶	و) بی‌توجهی به مفاهیم اجتماعی انقلاب و نبودن راهبرد در قیام توابین
۸۷	۲. نکاتی مثبت درباره نهضت توابین
۸۷	۳. آموزه‌ها و عبرت‌های قیام توابین
۸۸	الف) لزوم تصمیم‌گیری خواص در زمان مناسب
۸۸	ب) ضرورت رویارویی با تهدیدها در زمان مناسب
۸۹	ج) ضرورت سازمان‌دهی مناسب برای رویارویی با دشمن
۹۱	د) بهره‌گیری بهینه از فرصت‌ها
۹۱	ه) پیروی از منطق و دوری از احساس

نهضت حسینی و قیام عاشورا واقعه‌ای بی‌نظیر در تاریخ انسانی است؛ واقعه‌ای حماسی، عبرت‌آموز، سوزناک و از یک سو نشانگر چهره کربیه و زشت ظالمان. دامنه نهضت عاشورا از شروع ماجرا تا عصر عاشورا و نیز پی‌آمدها و آثارش، چنان گسترده است که هر چه در این باره گفته آید و نوشته شود، باز در برابر آن دریای بیکران، اندکی بیش نیست و همه واقعیت‌های آن را نمی‌توان در نظری جامع بازگو کرد.

یکی از مباحث مهم در عرصه عاشورا پژوهی، بررسی وقایع رخ داده پس از حادثه عاشورا است که می‌توان از پیامدهای آن حادثه عظیم و ماندگار دانست. از جمله آن حوادث، قیام گروهی از خواص مردم کوفه با عنوان «توابین» است. این گروه کسانی بودند که پیش از وقوع حادثه عاشورا، با فرستادن نامه‌های متعدد، هواداری و حمایت خویش را از امام حسین اعلام کردند، ولی هنگام واقعه و لحظه حساس، از جانبداری ولی و حجت خدا سر باز زدند و امام خویش را یاری نکردند.

واکاوی قیام توابین، نقش خواص در جامعه و به‌ویژه نقش آنان در حمایت و اطاعت محض از حاکم جامعه اسلامی را روشن می‌سازد. توابین عده‌ای از مردم عادی کوفه نبودند که بتوان برای آنان عذری تراشید؛ آنان از بزرگان قبایل کوفه و نفوذیان جامعه زمان خود بودند و می‌توانستند افراد زیادی را تجهیز کنند و به یاری امام حسین بشتابند.

در موضوع قیام توابین، پژوهش‌های جداگانه کمتر صورت گرفته و بیشتر در کتاب‌های مقتل یا تاریخی مربوط به واقعه عاشورا و حوادث پس از آن در این باره مطالبی بازگو شده است. از این رو، نویسنده محترم و پژوهشگر ارجمند جناب آقای سیدعلی محمدی تکازینی با جست‌وجو در منابع تاریخی درصدد برآمده تا گوشه‌هایی از قیام توابین را قلمی کند.

و من الله التوفیق

نقش سازنده یا ویران گر خواص در جریان های مهم بر کسی پوشیده نیست. جریان عاشورا، نشانه خیانت و کوتاهی مجموعه ای از خواص است که می توانستند با شناخت فرصت ها و موضع گیری مناسب، جلوی انحراف از جنبش نبوی و علوی و به دنبال آن حاکمیت باطل را بگیرند و نگذارند نبوت و رسالت از مسیر اصلی اش خارج شود و گروهی ناصالح، بر جایگاه خدمت تکیه زنند و زمینه برای حادثه عاشورا فراهم شود. بنابراین، دوره پیامبر و پس از رحلت ایشان، دوره رقابت دو گروه از خواص سالم و ناسالم است. گروهی با بصیرت، دقت نظر و فداکاری همه جانبه، خواستار حق محوری و رهبری ولایی بودند و به شایستگی وظیفه شان را انجام دادند و گروهی دیگر از خواص، با اثرپذیری از دگرگونی ها و فراز و نشیب ها، راه خود را عوض کردند و به سبب کاستی هایشان، وظیفه خود را به خوبی انجام ندادند و در ذام باطل افتادند و زمینه را برای حاکمیت باطل فراهم کردند.

نقش منفی خواص در شکل گیری حادثه کربلا بر هیچ کس پوشیده نیست. با بررسی و تحلیل حادثه های پس از پیامبر بزرگوار اسلام مشخص می شود، حادثه عاشورا ریشه در حوادث پس از درگذشت رسول اکرم دارد و در زمان محدود شکل نگرفته است. در این زمینه، نقش خواص در شکل گیری مقدمات جریان حاکمیت بنی امیه بر سرنواخت مسلمانان بسیار مهم و تعیین کننده به شمار می آید. در درجه نخست کسانی که راه ولایت را بر نگزیدند و زمینه نفوذ ناهلان را در ساختار حکومت فراهم آوردند و در مرحله بعد آنهایی که از کشتن عثمان بحران ساختند و ماجرایی جمل را ایجاد کردند؛ آنانی که زمینه ساز جنگ صفین بودند؛ خواصی که نگذاشتند نبرد صفین به سود اسلام پایان یابد و سرانجام ماجرایی حکمیت را تحمیل کردند و کسانی که امام حسن مجتبی را تنها گذاشتند و در برابر جنایت های معاویه، مهر سکوت بر لب زدند، همگی نقش خواص در پیدایش حادثه عاشورا را نشان می دهد.

خواص دین مدار برای احیای دین از جان خود گذشتند، ولی قدرت مداران دنیاگرا، از دین در جهت دنیاخواهی بهره بردند.

در حادثه عاشورا نیز نقش منفی خواص آشکار است. امام وقتی شرایط حکومت یزید را برای اسلام بسیار خطرناک می بیند، در برنامه قیام خود، بنا را بر نامه نگاری و دعوت از خواص می گذارد که در مواردی در مکه و منی سخنرانی می کرد و گاه با دعوت از بزرگان بصره، همچون مالک بن مسمع و حنف بن قیس در راه و در توقف گاه ها به ارشادشان می پرداخت.

همچنین با نامه‌نگاری با سران کوفه، به‌ویژه آنهایی که برای امام نامه نوشته و او را برای تشکیل حکومت دعوت کرده بودند، همچون سلیمان بن صرد، شیبث بن ربیع و حجار بن ابجر چهره واقعی این دو گروه از خواص آشکار می‌شود. گروهی از خواص، به امام و هدف‌هایش پای‌بند بودند، ولی به هنگام ضرورت نتوانستند به شایستگی او را یاری رسانند. برخی نیز حتی با گذشته درخشان، نتوانستند در کربلا حضور یابند و نقش خود را ایفا کنند، که اینان با غلبه عیدالله و حکومت یزید کنار رفتند و وارد میدان جنگ نشدند، مثل سلیمان بن صرد خزاعی و هم‌فکرانش که بعدها پشیمان شدند و جنبشی به نام توأیین پدید آوردند تا با گرفتن انتقام از قاتلان امام حسین، خطاهایشان را جبران کنند. سران این جنبش نتوانستند در کنار یاران امام حسین بجنگند ولی بی‌درنگ پس از جنگ، با شعار «یالثارات الحسین» به عنوان نخستین گروه شیعه مبارز، با هدف خون‌خواهی حرکت کردند. توأیین پیروز نشدند و از لشکر آل امیه شکست خوردند. با این حال، توانستند فضای خفقانی را که یزید و مزدورانش حاکم کرده بودند، بشکنند و زمینه را برای نهضت‌های بعدی همچون قیام مختار هموار سازند.

www.ketabonline.ir